

Prof. Dr. Atillâ ÇETİN

**SİCİLL-İ AHVÂL DEFTERLERİ VE DOSYALARI
HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA**

Osmanlı devletinin hizmetinde çalışan, müslüman olan, olmayan bütün memurların biyografilerinin kaydedildiği ve hizmetlerindeki değişikliklerin takip edildiği aşamaları gösteren sicillerin tutulması hususunda ilk ve önemli bir çalışma, II. Abdülhamid dönemi başlangıcında, 13 Safer 1296/5 Şubat 1879'da, 'Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun kuruluşu ile olmuştur. İlk defa olarak, şer'iyye, askeriye ve zaptiye dışında kalan, dahiliye, mülkiye, adliye, maliye, evkaf vb. gibi dairelerdeki bütün personelin en büyüğünden, en küçüğüne kadar herkesin biyografisi kaydedilmiştir. Memurların doğru ve ayrıntılı biyografik sicillerinin tutulması zorunluluğu getirildi ve adı geçen komisyonun çalışmaları sonucunda, bütün memurların biyografik kayıtlarının defterlere geçirilmesi gerçekleşti. Bu konu, Osmanlı devlet personel rejimi konusunda bir reform niteliğindedir. Bu dönemde sadrazam, Tunus'ta reform çalışmaları ile tanınmış olan Tunuslu Hayreddin Paşa'ydı. İş, önem ve ciddiyetle yürütüldü. Komisyon başkanlığına değerli bir vezir atandı. Kısa sürede tanzim edilen 200 adet büyük boy sicil defterine 92.137 devlet memurunun biyografileri kaydedilmiştir. Bu kaynak, personelin tayin, terfi, azl, vb. gibi konularda devlet hizmetlerine büyük yarar sağladı. Günümüzde ise, tarihçiler ve araştırmacılar için, 19 ve 20. yüzyılın başı Osmanlı bürokratlarını birinci elden, güvenilir bir kaynaktan öğrenmek olanağı sağlamaktadır. Sicill-i Ahvâl Defterlerine temel olmak üzere, her memur birer sicil belgesi (sicill-i ahvâl varakası) doldurmuş, verdiği bilgilerin doğru olduğunu beyan etmiştir.

Daha sonraki yıllarda, bu defterlerin devamı niteliğinde, memur sicil dosyaları tutulmuştur. Böylece defterler ve sicil dosyaları sayesinde 200.000'i aşan devlet memurunun biyografileri zaptedilmiştir. Bu rakamlar gerçekten önemli bir toplamdır.

Başlangıçta sadece bürokratik gereksinimlere cevap vermek için teşekkül ettirilen bu defterler ve dosyalar, zamanla çok değerli bir arşiv fonu haline almıştır.

Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun kuruluşu ve çalışmaları

Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun kuruluşu ve amaçları 13 Safer 1296/5 Şubat 1879 tarihli irâde-i seniyye'de açıklıkla belirtilmiştir. İlk zamanlarda "Sicill-i Ahlâk" tabiri kullanılmış, sonra "Sicill-i Ahvâl" olarak geçmiştir. Konunun açıklığı ve daha iyi anlaşılması için bu kıymetli belgeyi aşağıda bütünüyle alıyoruz:

"Atüfetlü Efendim hazretleri

Malûm-ı âli buyurulduğu vechle mansûb ve ma'zûl kâffe-i vükelâ ve vüzerâ hazerâtıyla bi'l-cümle me'mûrînin ism ve tarih-i rütbelerini ve menşe ve sîretleriyle esbâb-ı infisallerini muhteva etrâfıca defterlerinin tanzimi esâsen ve maslahatten pek lâzım olub bu bâbda mukaddemâ Makâm-ı sadârete bazı *tenbihât-ı seniyye şerefvâki'* olduğu dahi kayden anlaşılmış ve sunûf-ı memûrîn-i saltanat-ı seniyyeden kazâ kaymakamlığı silkinde bulunub me'mûriyet istidâsında bulunanların tercüme-i ahvâli Bâbiâli'de mün'akid komisyon-ı mahsûsunca bi'ttedkik içlerinden şâyân-ı istihdâm görünenlerin komisyon-ı mezkûrun mazbatası üzerine bi'l-istizân müteallık buyurulan irâde-i seniyye-i hazret-i Pâdişâhî mucibince nasb ve tayin olunmakda ise de, bunların yine muntazam bir sicill-i ahlâki olmadığı gibi me'mûrîn-i sâirenin sûret-i intihâbı dahi bir esasa müstenid olmadığından kâffe-i me'mûrîn-i devletin ahvâli mazbût ve ma'lûm olmak ve içlerinden açıkta ve me'mûriyet istidâsında bulunanların sicill-i ahlâka mürâcaatla intihâb ve tayin kılınmak üzere ba'demâ me'mûrîn-i askeriye ve şer'iyyeden mâ'adâ Sadâretten nâhiye müdirlerine kadar mansûb ve ma'zûl bilcümle me'mûrîn-i mülkiye ve adliye ve mâliyenin menşelerinden şimdiki buldukları mesleklerine kadar kendülerinden birer *tercüme-i hâl varakası* talep ve ahz olunub ve onun üzerine

A.Çetin, *Başbakanlık Arşivi Kılavuzu*, İstanbul 1979, 40; a.y., *Guida Degli Archivi Dell'Impero Ottomano.*, Roma 1985, 56; *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, Ankara 1992, 286-287.

lâzım gelen tahkikât ve tedkikâtın icrâsiyle mükemmel bir sicill-i ahlâk tanzimi zımında münâsib zevâtdan mürekkeb hemân bir komisyon teşkili muktezi görünmüş ve el-yevm Bâbîâlî'de mün'akid olan komisyonun meşâgil-i hâzırası bu işi ifâya gayr-i müsâid bulunmuş olduğundan tanzim olunacak ta'limât-ı mahsûsa dâiresinde ifâ-yı vazife etmek üzere ayrıca bir komisyon teşkiliyle Paris Sefiri sâbık devletlü *Arifi Paşa* hazretlerinin riyâsete ve a'yândan devletlü *İrfan Paşa* ve semâhatlü *Tahir Efendi* hazretleriyle yine a'yândan saadetlü *Serviçin Efendi*'nin azâlığa ta'yinini ve Bâbîâlî'nin adem-i müsâ'adesinden nâşî bunlar için oda tefriki kabil olmadığından komisyon-ı mezkûrun müşârünileyh *Arifi Paşa*'nın hanesinde icimâ'ıyla vukû' bulacak masraflarına medâr olmak üzere Reis-i müşârün-ileyhe a'yânlık maâşına zamîmeten onbin ve müşârün-ileyh *İrfan Paşa*'ya kezâlik zamîmeten beşbin ve *Tahir Efendi* ile *Serviçin Efendi*'ye yine a'yânlık aylıklarına ilâveten ikişerbin beşyüz ve bir de bu işin bir cihet-i mühimmesi dahi işbu sicilin bir sûret-i muntazamada ve ba'dezin dahi ale'd-devâm vukûâtı yürüdülecek yolda tertib ve tanzimi mes'lesi olduğundan ona göre defterler tutulmak ve komisyonun umûr-ı tahririyesinde istihdâm olunmak üzere Bâbîâlî ve devâir-i sâire aklâmından ta'yin olunacak ketebenin umûmuna da altıbin gurus ki cem'ân yirmialtı bin gurus maâş-ı muvakkat tahsisıyla işbu maâşların bu sene verilecek mikdarının dahiliye zuhurât tertibinden tesviyesi ve sene-i atıyyeden itibâren usûl ve emsâline tevfiikân bûdçeye ilâvesi tensib olunmuş ise de icrâ-yı muktezâsı hakkında her ne vechle emr ü fermân isâbet-beyân-ı hazret-i Şehinşâhî müteallik ve şeref-sudûr buyrulur ise mantûk-ı münîfinin infâzına ibtidâr edileceği beyânıyla tezkere-i senâverî terkim kilindi efendim fî 12 S(afer) sene (12)96 M

Ma'rûz-ı çöker-i keminelidir ki Resîde-i dest-i ta'zim olan işbu tezkere-i sâmiye-i âsafâneleri manzûr-ı âli-i hazret-i Pâdişâhî buyurulmuş ve ber-mûcib-i istizân mu'âmelât-ı mukteziyenin icrâsi müteallik ve şeref-sudûr buyrulan irâde-i seniyye-i cenâb-ı Şehinşâhî mantûk-ı münîfinden bulunmuş olmağla ol-bâbda emr ü fermân hazret-i veliyü'l-emrindir fî 13 S(afer) sene (12)96².

Bu irâde-i seniyyede açıklıkla görüldüğü gibi, komisyonun kuruluşu, üyeleri, defterlerin temini, yazım işinde kullanılacak yazıcıların saptanması ve komisyonun toplanacağı yer belirlenmiştir. Harcamalar için karşılığı ve gelecek yıl bütçesinde yer alması öngörülmüştür.

Komisyonun çalışmalarını ve kanunî esasların saptanmasını ve gerekli olan yazım malzemelerinin hazırlanmasını, arşiv belgeleri ile izlemek mümkündür.

Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun çalışmaları

Komisyon *Arifi Paşa*'nın Çağaloğlu'ndaki konağında çalışmalarını yürüttü. Çalışmalar için gerekli sicill-i ahvâl varakaları, defterler ve cetveller ve lüzumlu başka evrakın basım ve hazırlanma işi devlet basımevi olan Matbaa-i âmire'ye sipariş edildi. Masrafların karşılanması için onbin kuruşun hazineден verilmesi için Sadâret ve Maliye Nezâreti arasında bir dizi yazışmalar yapıldı. Bir belgede, "..Hazinece 1295 senesi Dahiliye müteferrikası tertibinden mahsûben icrâ edilmek ve şimdilik Komisyon Riyâsetine zimmet kayd olunmak üzere meblağın Hazine-i celîleden tesviye ve ifâsı.." emrediliyor-du³. Günümüze ulaşan sicill-i ahvâl defterlerinin kalitesi, sağlamlığı, kâğıdının ve cildinin en iyi cinsten olması, devletin bu işi önemle ele aldığı bir kanıttır.

Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun çalışmalarında hukukî temel olmak üzere irade-i seniyyede öngörülen yönetmelik hazırlandı.

"Ahvâl-i memûrîn sicili komisyonu talimâtı" adıyla tek büyük sayfalık ve onbeş maddelik yönetmelik 10 Rebîü'l-ewvel 1296- 19 Şubat 1294/3 Mart 1879 tarihini taşıyordu. Buna dayanarak, tercüme-i hal varakaları bastırıldı ve nasıl doldurulacağı açıklandı. Her zatın isim ve şöhreti, babasının adı, doğum tarihi ve yeri, okuduğu okullar ve tahsili, diploması olup

² Başbakanlık Osmanlı Arşivi (bundan sonra BOA), İrâde-Dahiliye, yıl: 1296, nr. 63473.

³ BOA, İrâde-Dahiliye, yıl: 1296, nr. 64406 (*Arifi Paşa*'nın Maliye ile yazışmaları).

olmadığı, hangi yabancı dilleri bildiği, konuşabildiği ve yazabildiği (tekellüm ve kitâbet), eser ve telifâtı olup olmadığı, aldığı nişanlar cezalar vb. hususların yer alması istenmekteydi.⁴ Devlet memurları iki sınıf olarak ele alınmış olup, birinci grubu irâde-i seniyye ile tayin olunanlar, ikinci grubu ise irâde-i seniyyesiz (valilerin yaptıkları tayinler gibi) atananlar. 12 Rebîül-âhır 1297-11 Mart 1296/23 Mart 1880 tarihli ek bir talimât-nâme sicillerin tutulması hususunda bazı açıklamalar ve özellikle taşradaki uygulamada aksak yönleri yeni bazı hükümler getiriyordu. Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun tuttuğu defterler "Sicill-i umûmî", her daire ve vilâyetin tutacakları ise "Sicill-i husûsî" olarak adlandırılıyordu.⁵ "Tercüme-i hâl evrakının hıfz ve lede'l-hâce kolaylıkla bulunmak üzere komisyonca otuzaltı hücere (harflere göre) bir dolap imâli.." isteniyordu. Yabancı dil konusunda, konuşma ve yazma yeteneği yoksa, o dilde "tekellüm ve kitâbet ederim" denilmeyip, "okudum, aşınayım" şeklinde yazılacaktı. İkinci talimât böylece açıklıklar sağlama amacındaydı.

Sicill-i Ahvâl Komisyonu Başkanı Arifi Paşa, Tunuslu Hayreddin Paşa'nın sadâretten azli üzerine 9 Şabân 1296/29 Temmuz 1879'da Başvekilliğe atanması dolayısıyla, Komisyon Başkanlığı Arifi Paşa'nın önerisi üzerine, 11 Şabân 1296/31 Temmuz 1879 tarihinde İrfan Paşa'ya verildi.⁶ İrfan Paşa da 1304/1886 yılına kadar bu görevde kaldı. Onun halefi ise, 11 Muharrem 1298/13 Aralık 1880 tarihinden beri Komisyonda üye olarak çalışan, Ayân azası Bursalı Ali Rıza Efendi olmuştur. Ali Rıza Efendi, önce üye, sonra başkan olarak bu önemli Komisyonda başarılı hizmetlerde bulunmuştur. Yardımcıları arasında, Servîçin Efendi, ayândan Kemal Paşa, Halil Efendi, Rıza Bey, Osman Nuri Bey, Nâzır-zâde Hamdi Bey, Nâîli Bey, Nefî Efendi, Mehmet Ali Cemal Bey, Şevki Bey ve başkaları söylenebilir. II. Abdülhamid döneminde düzenli ve hacimli olarak yayınlanan Devlet salnâmelerinde her yıl Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun umumî heyeti, hususi komisyonları ve şubeleri bazen kısa, bazen ayrıntılı olarak yazılmıştır.⁷

Çünkü Komisyonun yıllar içinde teşkilat ve kadrosu genişlemiş, bütün nezaretler, devlet daireleri ile vilâyetler ve müstakil livâlarda, merkez Komisyon ile bağlantılı şubeleri oluşturulmuştur. Ali Rıza Efendi'nin başkanlık döneminde, kuruluş genişlemiş, yeni bazı talimâtlar yapılmıştır. Zaman içinde ad değişikliği de olmuş, "Bâbrâli Sicill-i Ahvâl Komisyonu Umûmîsi" şeklini almıştır. Kuruluş şemasında bir reis, bir müdiriyet-i umûmiyye, muavinler, tahrir heyeti vardı. Müdir-i umûminin yönetiminde Kuyûdât, Tahrirât, Evrâk ve Salnâme (1306'dan itibaren Devlet salnâmelerinin çıkarılması sonradan bu komisyona verilmişti) adlı dört kalemi vardı. İlk iki kaleme Tescilât, Tedkikât adının da verildiği görülmektedir. Komisyonun, Sadâretten başlamak üzere, bütün nezaretlerde, emanet ve sandıklarda (Mülkiye-askeriye tekaüd sandığı) birer müdür idaresinde şubeleri, vilâyetlerde Mektupçuların, müstakil livâlarda Tahrirât Müdürlerinin başkanlığı altında husûsi komisyonları vardı. Böylece, tüm devlet memurlarının sicilinin yazımı için Komisyonun teşkilâtı, en alt idarî birimlere kadar yayıldı. Hepsisi merkezdeki Komisyona karşı sorumlu idiler.⁸

Sicill-i Ahvâl Komisyonu Reisi Bursalı Ali Rıza Efendi değişik tarihlerde Sadârete ve Sadâret Müsteşarlığına sunduğu arıza ve hususi tezkerelele, çalışmaların iyi yürümesi için önerilerde bulunmuş, aksayan yönleri içtenlikle göstermiştir. 21 Safer 1309/25 Eylül 1891 tarihli özel ve resmi arzlarında komisyonun kuruluşundan beri geçirdiği safhaları açıklamaktadır. Bunlardan birincisi, sicil ve kayıt hususunda rastlanılan zorluklardır.

⁴ BOA, Yıldız Esas Evrakı: (bundan sonra YEE) 37/47-38/47/113.

⁵ BOA, YEE; 37/47-37/47/113.

⁶ BOA, İrâde-Dahiliye, yıl: 1296, nr. 64082 (Arifi Paşa'nın arzı ve irâde-i seniyye).

⁷ Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniye, yıl: 1301, 150; yıl: 1302, 172; yıl: 1303, 150; yıl: 1304, 157; yıl: 1305, 148; yıl: 1306, 348, 372; yıl: 1307, 394-416; yıl: 1308, 400-401; yıl: 1309, 428-429; yıl: 1311, 200-205; yıl: 1312, 306-312 yıl: 1313, 210-217 ve diğer salnâmeler.

⁸ BOA, YEE: 37/47-35, 36/47/113; Ayniyat Defteri, Şurâ-yı Devlet, nr. 1429; Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniye, İstanbul 1314, 52. Sene, 214-221.

Merkez ve taşrada elli yedi şube ile ilişkiler, gelen belgelere dayanarak sıhhatli ve doğru biyografi yazma konusu bulunmaktadır. İkincisi, komisyonun yer ile ilgili sorunları ve eleman ve maddî destek konularıdır. Sicill-i Ahvâl Komisyonu ilk kuruluşunda *Arifi Paşa*'nın konağında toplanmıştı. Sonra Bâbîâlî'nin üst katında birkaç oda verilmişti. 1885'te oradan çıkarılarak, eski zaptiye binasında yer gösterilmiştir. Ancak binanın eskiliği, Bâbîâlî odacılarının evrakı kayd için getirip götürmeleri gibi mahzurlar dağınıklığa neden olmaktadır. Bundan kurtulmak için tekrar Bâbîâlî binasında oda verilmesi, veya Bâbîâlî karşısındaki küçük kira evlerinden birinde hizmete devam etmesinin uygunluğunu *Ali Rıza Efendi* özellikle vurgulamaktaydı.⁹ Bu arada, Sicill-i Ahvâl Müdür-i Umumîsi *Nâzır-zâde Mahmud Hamdi* 21 Şa'ban 1309/20 Mart 1892 tarihli arızasında, Devlet-i aliyye salnâme-i umûmîsinin ıslahı için, Hariciye Nezâreti Sicill-i Ahvâl Şubesi Müdüriyetinde iken bu nezaretin ikinci sene nezâret salnâmesinde olduğu gibi, salnâme-i umûmiyenin dahi hüsn-i tertip ve tab' ve temsili ve diğer hususların uhdesine havalesi' hakkında bir muntıra sundu. Sicill-i Ahvâl Reisi *Ali Rıza Efendi* de 23 Şaban 1309/22 Mart 1892 tarihli arızası ile olumlu görüşlerini Sadâret'e bildirdi.

Kitap, kültür ve arşiv konularına büyük değer veren genç Sadrazam *Ahmed Cevad Paşa*'nın sadâret döneminde Sicill-i Ahvâl'e verilen önem ve imkânlar arttırıldı. *Ali Rıza Efendi* bazı sorunları Sadârete bildirdi. Tarihsiz olmakla beraber, ifadesinden 1312/1894 yılında kaleme aldığı anlaşılabilir bir arızası, Komisyonun 16 yıllık çalışmalarını ve bazı karşılaşılan müşkülleri ve tescil ve kuyûd işlerini anlatıyordu.¹⁰ Özellikle "vilâyetler, elviye-i müstakile ve devâir-i merkezîyede talimât gereğince teşkil olunmuş altmışdört şube ile ilişkiler sonucu, şimdiye kadar yirmiüçbün mikdarının, yarım milyon evrak-ı müteneviâ ve muhtelifeden tedkik-i amîk ile hal ve tasfiyesiyle Bâbîâlî'lerindeki sicillât-ı umûmiye-ye ve şubelerdeki sicillât-ı husûsiyeye karşılıklı kayd ve tescili.." yapıldığını bildiriyordu.

4 Muharrem 1312/7 Temmuz 1894 tarihli

irâde-i seniyye ile, Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun ıslahı hususunda, yine *Ali Rıza Efendi*'nin başkanlığında, yeterli derecede üyeden oluşması ve yeniden teşkili hakkında kararlar alınmıştır. Komisyonun daimî ve müstakil olması bilhassa belirtilmiştir. Komisyonunda, *Rıza Efendi* ile müdir-i umûmî ve dört yeni azânın bulunması öngörülmüştür. Bunlar Şurâ-yı Devlet Bidâyet Müdde-i Umûmîsi *Cemal Bey*, Şurâ-yı Devlet azâsından *Nef'i Efendi*, Dâhiliye Dâiresi Başmuavini *Nâili Bey*, ve Bâbîâlî Tercüme Odası müteheyyizân-ı hülefâsından *Şevki Bey*lerdi. Bu yeni üyelerin maaşlarına bir miktar zam bu irâde-i seniyyede gösterilmişti.¹¹

Ali Rıza Efendi ile yeni üyeler arasında "Tescilât ve tezyilât" evrakı ile ilgili işlemler hakkında bazı görüş ayrılıkları doğdu. Yeni üyelerin bazı konularda sicillerin "sûret-i cereyânını birden bire mugâyir-i maslahat görmeleri" yıllardan beri işin içinde olanlar tarafından yadırgandı. Sicillerin "pek uzun sözlere tahammülü olmadığı" özellikle vurgulandı. Ahiçelebi kaymakamının sicilinin yazımı bu aşamada bir anlaşmazlık konusu oldu. *Ali Rıza Efendi* yıllardan beri titizce yürütülen işlerin güvenli olduğunu ve 14 yıldan beri görevli bulunduğu Komisyonun çalışmalarını ve yapılan işin doğruluğunu savundu. Mesai arkadaşlarından gördüğü gayreti de beyan etti. Sicillerin uzun veya kısa olması, her türlü işlemlerin kaydının güçlüğü genelde bu tür tartışmalara yol açabiliyordu. *Ali Rıza Efendi*'nin 11 Muharrem 1298'den 11 Rebülevvel 1312-13 Aralık 1880-11 Eylül 1894 tarihine kadar hizmetleri sıraladığı arızası bu açıdan anlamlıdır.

Sicill-i Ahvâl Komisyonu ve şubeleri, Osmanlı Devleti'nin sona ermesine kadar görevlerini sürdürdüler. Kimi zaman müstakil bir komisyon olarak, kimi zaman da başka görevler üstlenerek veya ad değişikliğine uğrayarak. Nitekim 19 Receb 1314/24 Aralık 1896 tarihinde "*Sicill-i Ahvâl*" ve "*İntihâb-ı Memûrîn*" komisyonları fes-

⁹ BOA, YEE; 14/1239/126/10; 14/1339-2/126/10.

¹⁰ BOA, YEE; 14/1339-1/126/10.

¹¹ BOA, İrâde-Dahiliye: yıl: 1312, 4 Muharrem 1312, nr. 14.

hedilerek, onların yerine kaim olmak üzere, "Memûrîn-i Mülkiye Komisyonu" teşkil ve tesis edildi. Komisyonun başkanlığına Hüdavendigâr Valisi *Zihni Paşa* ve azalığa İntihâb-ı Memûrîn Komisyonu eski başkanı *Hüseyin Hamid beyefendi* tayin edildiler. Başka üyeler de atandı. Komisyonun teşkili ile ilgili nizamnâmesi hazırlandı. Padişah tarafından seçilen altı üyesi olacaktı. Münfesihi iki komisyonun ve şubelerinin müdür, memur ve ketebesini, yeniden iki şubeye taksim olunarak, biri tahrir, diğeri tescil işlemlerini yapacaklardı. Komisyon vazifece hiçbir daireye bağlı değildi. Ancak reis ve üyelerin azl ve nasb-ları Sadâretten bilistizân irâde-i seniyye ile vuku bulacaktı.

II. Meşrutiyetin ilânını müteakip, *Kâmil Paşa'nın* sadâreti döneminde, Dahiliye Nezâretinin başvurusu üzerine, memurların seçiminin nezâretin sorumluluğu altında olması lüzumuna mebni, Memûrîn-i Mülkiye Komisyonu lağv olunarak, memurların tercüme-i hallerinin tescil ve tezyil işlemlerini yürütmek üzere, "Sicill-i Ahvâl-i Memûrîn Komisyonu" kurulmasına karar verilmiştir. Bir Reis ve dört üyeden mürekkep bir heyet teşkil edilerek, Dahiliye Nezâretine bağlı olacaktı. Lağv olunan komisyondan yeterli kâtipler ile kitabet işleri yürütülecekti. Bu konudaki irâde-i seniyye 16 Ramazan 1326-29 Eylül 1324/12 Ekim 1908 tarihini taşıyordu¹². Bu buyruğun Takvim-i Vekâyi ile neşr ve ilânı 23 Ramazan 1326-6 Teşrin-i evvel 1324 numero: 19'da idi.

II. Meşrutiyet döneminde Sicill-i Ahvâl konularında başka irâde-i seniyyeler de çıkarılmıştır. Örneğin, *Hüseyin Hilmi Paşa'nın* sadâretinde, Bâb-ı Fetvâ'da müesses ve önceden Komisyona bağlı sicil şubesinin "Sicill-i Ahvâl-i Memûrîn Kalemi" namıyla müstakilen idaresiyle, terâcim-i ahvâl varakalarından alınacak harç hakkında, 6 Cemâziyel-evvel 1327-11 Haziran 1325/26 Mayıs 1909 tarihli irâde-i seniyye yayınlandı.¹³ Sadrazam *Gazi Ahmet Muhtar Paşa* zamanında, 1 Zilkade 1330-29 Eylül 1328/13 Ekim 1912 tarihli bir irâde-i seniyyede ise, Dahiliye Nezâretinde tekrar teşkil kılınan İntihâb-ı Memûrîn Komisyonu'na nezâret sicill-i ahvâl

kalemleri müdürlerinin de azâ sıfatıyla katılmalarını tensib buyuruyordu.¹⁴ Bu tür idarî tasarruflara ait başka emirler de bulunmaktadır. Dahiliye Nezâretinin İkinci Meşrutiyet döneminden itibaren sicilleri "dosyalar" halinde tanzim edilmiştir. Mamelât dosyaları şeklindedir. Özlük hakları ile ilgili birçok bilgi bulunabilir.

Sicill-i Ahvâl-i Memûrîn Komisyonu 1922 yılına kadar görevini yürütmüştür.

Sicill-i Ahvâl Defterlerinin ve dosyalarının zenginliği: Mükemmel bir arşiv fonu

1879-1922 arasında, 40 yılı aşan bir sürede teşekkül eden bu zengin hazine, Osmanlı devlet memurlarını tanımamıza geniş imkânlar sağlayan mükemmel bir arşiv fonudur. Osmanlı Devleti'nin sona ermesinden sonra "*Mülga Dahiliye Nezareti Sicill-i Ahvâl (Umûmî) Defterleri*" adıyla adlandırılan 200 defterde, 1909 yılına kadar ki 92.000 memurun biyografik kayıtları bulunmaktadır. Memurun adı, baba adı ve doğum tarihine göre fihristleri tanzim edilmiş ve yeni yazı ile 17 cilt halindedir.

Nezaretlerde kurulan Sicill-i Ahvâl Müdürlüklerinin çalışmaları sonucunda, o nezaretlerin görevlilerinin sicil ve dosyaları teşekkül etmiştir. Buna nazaran, önemli bir merkezi kuruluş olan Şurâ-yı Devlet'in ilga tarihi olan 1 Teşrin-i sâni 1338'e kadar ki kendi memurlarına ait isimleri göre sicil defterleri ve dosyaları saklanmıştır. *Hazine-i Hassa Nezareti* memur ve müstahdemlerinin sicil defteri 11 adet olup, kolayca biyografi ve hizmetleri *Hariciye Nezareti* sicilleri, 18 karton içinde, 1-771 sıra numaralarına göre tanzim edilmiştir. Bütün dış görevlerde bulunan ve nezaret dahilinde çalışanların, nazır, sefir, konsolos, şehbender, vb. biyografileri bulunabilir. Bazı salnâmelerde de Osmanlı Hariciyesinde çalışanların biyografileri

¹² *Düstür*, tertib-i sâni, c. 1, 90-92.

¹³ *Düstür*, tertib-i sâni, c. 1, 322-323.

¹⁴ *Düstür*, tertib-i sâni, c. VI, 5.

yayınlanmıştır. Örneğin, Londra Sefiri Rüstem Paşa'nın biyografisinin 1306 yılı salnâmesinde yer alması gibi. Diğer nezaretlerin de buna göre sicilleri tutulmuştur. Sadâret'te çalışanların sicilleri ayrıca tutulmuştur.

Biyografi araştırmalarında vazgeçilmez bir kaynak: Birkaç tipik çalışma.

Sicill-i Ahvâl Defterlerinden ve dosyalarından yararlanarak birçok kıymetli araştırmalar yapılmıştır. Tanınmış bazı kişiler hakkında birçok yanlış ve eksik bilgiler bu kaynak sayesinde doğru olarak yazılmıştır. Örnek olarak, merhum Prof. Dr. Kaya Bilgegil, Mehmet Akif hakkında en doğru biyografiyi bu sayede yazmış ve yanlışları düzeltmiştir.¹⁵ Merhum hocamız Prof. Dr. Münir Aktepe, Mehmet Salâhi Bey hakkındaki araştırmasında sicillerden yararlanmanın önemini göstermiştir.¹⁶ Mücellidoğlu Ali Çankaya'nın hazırlamış olduğu devâsâ Mülkiye tarihi ve Mülkiyeliler adlı 8 ciltlik eserinde merhum Seyfeddin Özege tarafından Başbakanlık Arşivi'nde yapılan araştırma sonucu 1859-1922 arasında 1847 mülkiyelinin biyografileri çıkarılmış ve bu eserde kullanılmıştır.¹⁷ Adnan Akgün, "Edebiyatçılarımızın resmî hâl tercümeleri" adlı dizi makalelerinde birçok ünlü edebiyatçımızın biyografilerini bu sicillere dayanarak ortaya koymuştur.¹⁸ Fransız tarihçisi ve türkoloğu

Olivier Bouquet, Umûmi sicillerde "Paşa" unvanlı 450 kişi saptamış, ve bunlar üzerinde araştırmalarını sürdürmektedir. Sadık Albayrak, Şer'iyye ve Meşihat arşivlerindeki sicilleri inceleyerek 2400 civarında son devir Osmanlı din ulemasının biyografilerini yayına hazırlamıştır.¹⁹ Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür.

Sonuç olarak, Sicill-i Ahvâl defterleri ve dosyaları sayesinde 200.000'e yakın Osmanlı bürokratinin doğru olarak tanınması, olanaklarına sahip bulunmaktayız. Bu gerçekten büyük bir rakamdır. Bu kaynak ileride yazılabilecek ciddi biyografi ansiklopedilerine de temel teşkil edebilecektir. Günümüzde yapılan münferit biyografik çalışmalarda (Ahmet Şakir Paşa, Ahmet Cevad Paşa, Tunuslu Hayreddin Paşa gibi) Sicill-i Ahvâl verilerinden geniş şekilde yararlanılmaktadır.

¹⁵ M. Kaya Bilgegil, *Mehmet Akif'in resmi hâl tercümesi*, Erzurum 1971, 3-5 (Sicill-i ahvâl Defteri 175, 147).

¹⁶ M. Münir Aktepe, "Mehmet Salâhi bey ve mecmuası. "Tarih Dergisi, c. XVI, sayı: 21 (Mart 1966), 15-38 (Sicill Defteri 72, 179).

¹⁷ Mücellidoğlu Ali Çankaya, *Yeni Mülkiye Tarihi ve Mülkiyeliler*, Ankara 1968-69, c. I, XXII.

¹⁸ Adnan Akgün, "Edebiyatçılarımızın resmî hâl tercümeleri" *Yedi iklim*, sy. 32 (Kasım 1992), 60-62-sy. 49 (Nisan 1994), 91- (dizi yazı; ay., aynı başlık ile, *İlmî Araştırmalar*, 2, 229-246 ve dğr.

¹⁹ Sadık Albayrak, *Son Devir Osmanlı Uleması*, İstanbul 1980-81, 5 cilt.

عظمتو
 اصم
 صفیری
 کذبانه تاویسه بونامه کتب الاموریه فی سبب الیسی بر صبر شه بدوئی اویس حسنه روزی مقصی کوزینه اندر اعصابه رونیو عرفانه زحمتین : عیالو معاشه صبره
 المقصود اولیسی بیلیک عرفان مقصی فریبونه مذکور : یاسه زلف و نفس و فیسونه ه ستمم سنا : عیال و ذلت رضی حسنه نقره و : یاسه کوهی معاشه خزینه نازده اسی
 صاحب کی کلمه اولیسی الحج اولیسه هو : و عیال ادمینه صفته ملا : شرفه : بر یوالی منظوم جینک اجانه اید : اولیسی بیله نقره تاویسی زخم زخمینم

عاری
 ای سلاحه

۱۲
 مقصود اولیسی بیلیک عرفان مقصی فریبونه مذکور : یاسه زلف و نفس و فیسونه ه ستمم سنا : عیال و ذلت رضی حسنه نقره و : یاسه کوهی معاشه خزینه نازده اسی
 صاحب کی کلمه اولیسی الحج اولیسه هو : و عیال ادمینه صفته ملا : شرفه : بر یوالی منظوم جینک اجانه اید : اولیسی بیله نقره تاویسی زخم زخمینم

عظمتو اتم هفتی

ماک نظامی کاره بی شایق اولوب، لغاتیم و نصیم قلم نکره ماکه منباده اوله هقی و حیدر سخی احوال قیسوس ایچیم بعضی اولوب مطبق علمیه سیار سی اریقو و قسوه وید اولیم
سار بعضی اولوق قیسوسه تسلیم کمنه حیدر هیلدور اوله بیک قوشونک اعطای لوزوم کورکوشه اولیغیم ذکرا اولوب مصارفک مقار و مقارانی سیه منباده اولوب حیدر
اورزی حیدر م طهارت سنی و اهلیم تهریز کسولی اجرا اولون و سمدلک قیسوسه منور ریاسته رست قیاسلی اولورده سکرانلار مطبک حیدر هیلدورده سوچ و ایمان
حقیق اهرتو حیدر اولوب حیدر یار ساکی سعاده و ترقی دور و دیلوزیم حکم حیدرک اجازت ایشار اریجیمک بایم نکره سادری برقم اولوب اولیم اولوب

حیدر سنی وارک کورکوشه
ایضا سوچ تسلیم اولورده سیه سار سیه و عایشا حیدر مطبک نکره سیه
مطابق اهرتو حیدر یار ساکی حیدر سنی و اهلیم تهریز کسولی اجرا اولون
سعدیه و سمدلک قیسوسه منور ریاسته رست قیاسلی اولورده سکرانلار مطبک
حیدر هیلدورده سوچ و ایمان حیدر سنی و اهلیم تهریز کسولی اجرا اولون
حقیق اهرتو حیدر اولوب حیدر یار ساکی سعاده و ترقی دور و دیلوزیم حکم حیدرک
اجازت ایشار اریجیمک بایم نکره سادری برقم اولوب اولیم اولوب

مقدمه علمیه سنه ۱۲۸۵ کاشانه مطبوعه

عظمتو اتم هفتی

مقدمه علمیه سنه ۱۲۸۵ کاشانه مطبوعه
ایضا سوچ تسلیم اولورده سیه سار سیه و عایشا حیدر مطبک نکره سیه
مطابق اهرتو حیدر یار ساکی حیدر سنی و اهلیم تهریز کسولی اجرا اولون
سعدیه و سمدلک قیسوسه منور ریاسته رست قیاسلی اولورده سکرانلار مطبک
حیدر هیلدورده سوچ و ایمان حیدر سنی و اهلیم تهریز کسولی اجرا اولون
حقیق اهرتو حیدر اولوب حیدر یار ساکی سعاده و ترقی دور و دیلوزیم حکم حیدرک
اجازت ایشار اریجیمک بایم نکره سادری برقم اولوب اولیم اولوب

ع

برهینک صده انتخاب و ماورینلری اینک مقصد عالی وجهه اکالی اسبابی استکماله
 وعدد نفوس و کثرت معیناتجی شمیدی انضمام به کافل کفایت و انتظام اولدیفینه
 ایشا. لوازم توییری حد کفایه ایصال بشره و مقدمه مقوی بیور ویدن حیره
 مضمونه و تشکر اولیورم

بونکله برابر دهها هوز تشریف بیور دقده چونده احوال سابقه فی صید تحصیه و تقصیر
 آتیه تطبیقه وقت اولدیغنده آنک بیانی بو عجزده اول مدیریت عمده بقا ایدرم
 کیمیری رأی عجزانم دعوت عادتیم اولیب حقوقه رفاقت ایسه عند عجزانم
 عاده عقیده اقوم اولدیغنده رفقای عجزی رعیتی کمانده محفوظینم ایچمه مضطربنک
 بر اقلیت و هیئت اکثریتد حیقارسی رجائی خاتمه کلمات الله رویدنک ایدرم

SİCİLL-İ AHVÂL DEFTERLERİ VE DOSYALARI HAKKINDA BİR ARAŞTIRMA

عظمتی
قسم
حرفی

معلوماتی بوردی و غیر مطرب و معزول کا ذکر و درزا حضرتی بلید ماوریک اسم و تاریخ و سن و سایر امور اسباب انحصاری کنوی اطراف و قریب کی
 اساساً و کلاً ایک لزم اولوب بویاج مقنا مقام حدادہ بعض خیالاً سنہ شرفاز اولیسی دئی قیادہ کتولہ و صوف ماوریکہ سلطنت نہ و نہ قضا قاضی سکتی بولوس مکتوب
 استغاثت بولانک زجر احوالی باعالیق سقند قومیسوہ کو صوبی باقریوہ ایچیز نہ سیمانہ اسخام کورناخری قومیسوہ فکوزک مطری اودوہ ماوینسانہ منقہ جوبوہ
 ارادہ سید حضرت بادشاهی بر صوبہ نصیب و تعیین اولمغ ارجم بوزک نہ تنظیم برکتی اعلوی اولیسی کی ماوریکہ سارہ یک صورت اختیار دئی براسرست اولیسنہ کا ماوریکہ
 دولت احوالی مطرب و معلوم اولوہ و ایچیز نہ ایضاً و ماوریکہ استغاثت بولانک سکی اعلوہ راجعت اسجاب و تعیین دئی اودوہ بعض ماوریکہ عکیر و سیک و نہ ماخذ حضرت
 نایب بریزتہ قدر مطرب و معزول بلید ماوریکہ علیہ و علیہ و مال یک ستارہ کورنی بولانک قوی سکتی نہ قدر کورن بریزتہ حادی و قوی طلب واحد اولوب و ایک اوزرہ
 لازم کورہ تحقیقات و ترقیحات ایچیز سکی اعلوہ سکی صحت مناسب دولر نہ مرکب ہا بہ بر قومیسوہ سکتی منقہ کورنہ و ایچیز باعالیق سقند اولوہ قومیسوہ یک
 ساقی ہا صحت بریزتہ بغیاہ جو صاعد بولنہ اولیسنہ نہ تنظیم اولیسی تعلیمات کو صوبہ دارہ سیک اہالی و طلبہ اسباب اودوہ ایچیز بر قومیسوہ سکتی باس حری ساوہ دولو
 عاری بریزتہ یک ریاستہ و ایچیز نہ دولو عرفان سن و ماہولہ ہا ایچیز حضرتی نہ ایچیز نہ سعادتو سردیہ قریب اعلوہ قیسی و باعالیق عزم ساعوہ نہ نای
 بوزا ایچیز اولو ہا قریب قابل اولیسنہ نہ قومیسوہ فکوزک سارہ عاری ما سابلک خاریس ایچیز و قوجولایق ہر قریب سار اولو اودوہ سیک سار لہ ایچیز ہا
 اودیک و سار لہ عرفانہ با سار کورنک سیک و عہدہ ایچیز سردیہ قریب نہ ایچیز بلقہرہ عودہ ایک سیک سار لہ اودوہ ہا سیک بریزتہ ہا دئی ایچیز
 سکتی بریزتہ سقند و ایچیز نہ دئی علی الدولم و قریب بوزیک بولک ترقی و تنظیم سلسلہ اولیسنہ نہ اکا کورہ دفتر کورنہ و قومیسوہ امور کورنہ سقند اودوہ
 باب عالی و دار اسارہ اعلوہ نہ تعیین اولیسی کہ یک کورنہ و دئی یک کورنہ کہ جمعا کورنہ کی یک کورنہ معانہ ہوتی تحقیقہ ایچیز معانہ کورنہ قوی بولک مقنا اعلوہ
 قریب بریزتہ قومیسوہ سقند و ایچیز نہ ایچیز اعلوہ و سار لہ قوی ہا بوزیک عودہ کی سیک اولیسی ارجم اجزی مقضات حضرت اعلوہ و ایچیز اودوہ ماہ عیادت یا نہ حضرت سقند
 و سقند و بوزیک مطرب مقضات اعلوہ سار لہ ایچیز باید نکرہ ساری بریزتہ اولیسی قسم ایچیز

ایچیز اعلوہ و سار لہ ایچیز باید نکرہ ساری بریزتہ اولیسی قسم ایچیز
 ایچیز اعلوہ و سار لہ ایچیز باید نکرہ ساری بریزتہ اولیسی قسم ایچیز
 ایچیز اعلوہ و سار لہ ایچیز باید نکرہ ساری بریزتہ اولیسی قسم ایچیز

Sicill-i Ahvâl Komisyonu'nun kuruluş irâde-i seniyyesi.

